

" MET DER SONNENOMMEGANCK "

Wie de Adorper kerk binnenkomt zal daarin - tegen de achterwand van het koor - een groot grijs geschilderd bord opvallen. Een bord, dat sterk doet denken aan de rouwborden, die in veel oude kerken nog te vinden zijn. Die rouwborden werden daar in vroeger tijd opgehangen om de nagedachtenis te eren van bijzondere overledenen.

Zo heeft bij voorbeeld in de in 1840 afgebroken kerk te Sauwerd een rouwbord gehangen voor baron Von Rusenstein. Het bord werd daar in 1679 geplaatst voor de uit het Drentse Ruinen afkomstige predikantszoon Hendrik Ruse. Deze werd door de Deense koning tot baron verheven. Het bord is later naar Denemarken verdwenen.

Het bord in de kerk van Adorp herinnert echter niet aan een bepaalde persoon. Het toont het wapen van de heerlijkheid Harssens en vermeldt verder de rechtsorde, zoals die heeft gegolden in Harssens en Adorp. Evenals de rechtsorde op kerkelijk terrein.

Zoals blijkt uit de tekst, zoals die op het bord is vermeld:

"Het wapen van de
Heerlijkheid Harssens
die met Adorp een regtstoel
uitmaakt, vanouds omgaande
in acht beurten.
Eveneens verenigd in het
kerkelijke, berust de collatie
mede bij opgemelde
Heerlijkheid"

Over Harssens is in een aantal artikelen in het "Contactblad" al enige keren iets geschreven.

De plaatsnaam Hersinge, Hersens, Harssens komt al omstreeks het jaar 1000 voor. Enkele bewoners (de heren van Harssens) van de borg die hier stond, waren in de dertiende eeuw Aytardus en Reyner van Hersenze. En in de vijftiende eeuw Azinghe to Hersens. Het was Peter Entens die in 1540 een nieuw huis op de oude borgstede stichtte. En de laatste borgbewoners waren Peter Warmolt en Onno van Harssens tot Harssens.

Op het bord in de kerk van Adorp is sprake van "een regtstoel", "van ouds omgaande in acht beurten".

De rechtspraak was in oude tijden plaatselijk geregeld. De oudste vorm zal zo geweest zijn, dat de bewoners van een buurt uit hun midden iemand kozen, die hen geschikt leek om als rechter op te treden.

Maar in 1252 komen er voor een georganiseerde rechtspraak in Hunzingo regels.

Er worden dan zogenaamde rechtstoelen gevormd, hetzij per kerkdorp (hier en daar kerspel geheten) of van een aantal kerkdorpen samen.

Later werden die rechtstoelen onderverdeeld in zogenaamde klauwen,

buurtschappen, die ook wel kluften werden genoemd.

Elke klauw telde een aantal heerden.

Onder een heerd moet men een strook land verstaan, die bij een boerderij hoort. Aan sommige heerden - de edele of gerechtigde heerden - was het recht verbonden om als redger, d.w.z. rechter, op te treden. Maar aan zo'n edele heerd was dan wel een minimum-grootte voorgeschreven, bestaande uit een bepaald aantal "grazen". Waarbij een "gras" valt te vergelijken met een stuk land van ongeveer een halve hectare.

De eigenaren van de edele heerden - ook wel heerlijke heerden genoemd - traden bij toerbeurt op als rechter.

En dat gebeurde bij "ommegang", gerekend naar de zonsomgang van oost naar west, binnen een klauw.

In de "regtstoel" van Harssens en Adorp was dus sprake van een ommeegang "in acht beurten"

De namen van de klauwen met die van de heerlijke heerden werden in een klauwboek vastgelegd. Met daarbij de namen van degenen die bevoegd waren als rechter op te treden; in het beginstadium de eigenaren van de heerlijke heerden.

Ongeacht zijn wijsheid of bekwaamheid werd elke heerdbezitter op zijn tijd tot de uitoefening van het buurtrechterschap geroepen.

Doch begin vijftiende eeuw verkochten deze heerdeigenaars dikwijls de op hun heerd liggende redgerrechten aan de landadel. Deze vergrootte hiermee niet alleen aanzien en macht, maar ook inkomsten!

De oudste opsomming van beurten in het klauwboek over de rechtstoel van Adorp en Harssens ziet er dan ook als volgt uit:

1598	Ailco Onsta
1599	Ailco Onsta
1600	Entens
1601	Westerwolde
1602	Ewsum
1603	Tamminga
1604	Entens
1605	Westerwolde

en alsoo wederomme

De namen duiden al aan, dat borgbezitters de beurten van de rechtstoel Adorp en Harssens vervulden.

Gewoonlijk kregen deze redgers de lichte gevallen te behandelen, waarbij de straffen meestal uit lichte boetes bestonden. Men kon desgewenst in hoger beroep gaan tegen de opgelegde "doem" of uitspraak bij de Gemene Landwarf, die in de stad Groningen haar zetel had.

Natuurlijk werd er niet uit de losse pols recht gesproken. In de Middeleeuwen ontstond een rechtsstelsel, dat de rechten en plichten in de samenleving in die dagen regelde, evenals de straffen, die werden opgelegd bij overtreding of niet nakomen van de regels.

Tijdens de Franse "bezetting" vanaf 1795 werd de rechtspraak van de adel afgenomen. Toen werd niet alleen de rechtspraak op andere leest geschoeid, maar vonden tal van andere hervormingen plaats.

In het artikel "De Franse tijd" van J.G. Bakker in het "Contactblad" van 24 februari 1999 kunt u daarover meer lezen.

Hij noemt in zijn artikel o.a. ook de collatie-rechten, waarover de heren van de Wetsinger borg Nieuw Onsta begin negentiende eeuw beschikten.

Het collatie-recht gaf aan collectoren o.a. het recht om predikanten, schoolmeesters en kosters te benoemen.

Het collatie-recht had zich ontwikkeld uit het oude recht van de stichter van de kerk om deze benoemingen te doen of te bekrachtigen.

Omstreeks het jaar 1000 groeide de behoefte aan plaatselijke parochies met een eigen kerk of kapel.

Voor het stichten van een kerk moest men verschillende verplichtingen op zich nemen. Toestemming van de bisschop was vereist. En die stelde als voorwaarde, dat men moest voorzien in een twee- of drietal fondsen.

Een voor de bouw en onderhoud van het kerkgebouw (toen meestal van hout en gedekt met riet). Een tweede voor het levensonderhoud van de pastoor. En een derde voor dat van de koster.

Grondslag van elk fonds was een bepaalde oppervlakte land: van een heerd lands, de kerkelands eigenlijk. De woning van de pastoor, vaak de weem genoemd, was meteen ook boerderij.

De schenkers van deze landerijen werden beschermheer of patroon van de parochie met kerk genoemd. Na de wijding van de kerk kreeg de nederzetting de status van kerspel, dat is: kerkdorp. En daarmee werd men zelfstandig, baas in eigen huis als het ware.

In ons land herinneren verschillende plaatsnamen nog aan deze kerspels of karspels. Denk maar aan Bovenkarspel en Hoogkarspel in Noord-Holland of in Friesland aan de gemeente Achtkarspelen (met acht kerktorens in het gemeentewapen). De grenzen van deze kerspels vormden ook vaak de grenzen van rechtsgebieden.

Het collatie-recht was later meestal in handen van een landjonker, die die rechten dan door koop had verkregen. Zoals ook het geval was geweest bij de redgerrechten. Deze landjonker administreerde soms helaas frauduleus de kerkelijke inkomsten en uitgaven. Klachten daarover waren niet zeldzaam. Met als gevolg: onthefing uit het collatie-recht. Ook over Adorp waren er in de zeventiende eeuw klachten. Maar hier op moreel terrein: in 1601 wordt over de dochter van de predikant als koningin van het meifeest schande gesproken!

Het collatie-recht van de collatoren van Adorp en Harssens bleef tot 1888 in particuliere handen.

In dat jaar kochten de kerkvoogden zeven stemmen in de collatie van Adorp en de een stem tellende, - unieke - collatie van Harssens. Deze kerkvoogden sloten een

overeenkomst met de kerkeraad over de uitoefening van dat recht.
In 1922 werd het collatie-recht bij grondwetswijziging afgeschaft.

Het bord in het koor van de Adorper kerk roept - voor ons wat versluierd en
onbegrijpelijk misschien - veel van de oude rechten en plichten van onze voorou-
ders in herinnering.

Bekijk het bij gelegenheid eens.

Jelke Kooi